

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до самостійної роботи з дисципліни
«ТЕОРІЯ ГАЛУЗЕВИХ РИНКІВ»

*(для здобувачів вищої освіти за спеціальністю
спеціальності 073 «Менеджмент» освітнього рівня «бакалавр»)*

(Електронне видання)

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри публічного
управління, менеджменту
та маркетингу
протокол №5 від 29 листопада 2022 р.

Сєверодонецьк, 2022

УДК 005:330.341

Методичні вказівки до самостійної роботи з дисципліни «Теорія галузевих ринків» (для здобувачів вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» освітнього рівня «бакалавр») (*Електронне видання*)/ Укл. Є.А. Івченко, Ю.А. Івченко. - Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2022. – 30 с.

Методичні рекомендації до самостійної роботи з дисципліни «Теорія галузевих ринків» (завдання для самостійної роботи) містять необхідні теоретико-методичні положення і рекомендації, що використовуються здобувачами вищої освіти заочної форми навчання в процесі самостійної роботи з дисципліни.

Укладач

Є.А. Івченко, д.е.н., проф.

Ю.А. Івченко

Рецензент

І.М. Кушал, к.е.н., доц.

ЗМІСТ

	Вступ	4
1	Рекомендації до вивчення основних тем дисципліни згідно програми курсу «Теорія галузевих ринків»	7
2	Виконання контрольної роботи	20
3	Критерії оцінки знань студентів	28
4	Список рекомендованої літератури	30

ВСТУП

Метою викладання дисципліни: є вивчення студентами закономірностей та особливостей функціонування основних моделей ринкових структур, основних принципи поведінки фірм та їх наслідків, особливостей галузевої політики держави.

Задачі вивчення дисципліни: вивчення теоретичних понять категорій галузевих ринків, їх структури та сучасних тенденцій; опанування механізму функціонування галузевих ринків, їх результативності та сталого розвитку, особливостей галузевої політики держави та поведінки фірм на ринках.

Завдання вивчення дисципліни. У результаті вивчення дисципліни здобувач вищої освіти має одержати необхідні знання з теорії та практики організації та функціонування галузевих ринків, зокрема, він повинен вміти:

- проводити галузевий аналіз і аналіз ринкових структур;
- визначати вплив економічних агентів на ринкову ситуацію;
- досліджувати і прогнозувати наслідки прийнятих рішень суб'єктами ринку;
- оцінювати ефективність заходів державної політики щодо регулювання ринків і галузей;
- розробляти рекомендації в сфері регулювання ринків;
- характеризувати статику і динаміку структури галузевих ринків;
- аналізувати, систематизувати і узагальнювати статистичну інформацію;
- використовувати основні формули, рівняння і моделі для проведення розрахунків і рішення задач;
- застосовувати отримані знання в різних видах своєї професійної діяльності.

Основними завданнями самостійної роботи з дисципліни «Теорія галузевих ринків» є стимулювання пізнавальної діяльності здобувачів; поглиблення ними знань, набутих під час лекційних та практичних занять; опанування вміннями збирати, аналізувати й обробляти статистичні дані та науково-аналітичні матеріали з метою розв'язання актуальних проблем, пов'язаних з функціонуванням галузевих ринків; формування здатності критично мислити та генерувати нові ідеї, а також вироблення навичок належної презентації цих ідей за допомогою сучасних технічних засобів.

Основними формами самостійної роботи є вивчення додаткової літератури, самостійне опрацювання проблемних питань, підготовка доповідей, есе, презентацій, командних та групових проєктів та виступів із визначеної викладачем проблематики, написання індивідуально-дослідних робіт у формі дослідження. Результати самостійної роботи подаються у письмовій формі (дослідження, есе) та виносяться на публічний захист з використанням сучасних технічних засобів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ОСНОВНИХ ТЕМ ДИСЦИПЛІНИ ЗГІДНО ПРОГРАМИ КУРСУ «ТЕОРІЯ ГАЛУЗЕВИХ РИНКІВ»

ТЕМА 1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ГАЛУЗЕВИХ СТРУКТУР

Основний зміст теми

Формування теоретико-методологічних засад дослідження галузевих ринків. Еволюція методологічних підходів до аналізу економіки галузевих ринкових відносин. Предмет дослідження та завдання аналізу галузевих ринків.

Основні поняття

Економіка галузевих ринків, об'єкт аналізу економіки галузевих ринків, п'ять сил конкуренції за М. Портером, параметри структури ринку, предмет дослідження економіки галузевих ринків, результативність ринку, теорія організації промисловості.

Контрольні питання до самостійної перевірки знань

1. Які етапи розвитку пройшла теорія галузевих ринків?
2. Назвіть головні методологічні підходи до аналізу економіки галузевих ринкових відносин.
3. Які спільні риси притаманні концепції п'яти сил конкуренції М. Портера та парадигми "структура – поведінка – результат"?
4. Дж. Стіглер стверджував, що теорії галузевих ринків не існує, є лише прикладна мікроекономіка. Чи можна з цим погодитися?
5. Який внесок зробили представники інституційного напрямку в розвиток теорії галузевих ринків?

ТЕМА 2. КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОЗНАКИ ГАЛУЗЕВИХ РИНКІВ

Основний зміст теми

Класифікація галузевих ринків. Типи та головні ознаки структури галузевих ринків. Кон'юнктура ринків як об'єкт економічного аналізу.

Основні поняття

Вид діяльності, виробничий процес, Гармонізована система опису та кодування товарів – HS, Статистична класифікація продукції (СКП), Класифікатор видів промислової продукції – PRODCOM, Класифікація видів економічної діяльності Європейського Союзу – NACE, Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД), Класифікація продукції за видами діяльності – CPA, кон'юнктура ринку, Міжнародна стандартна галузева класифікація всіх видів економічної діяльності – ISIC, Міжнародна стандартна торгова класифікація – SITC (Standard International Trade Classification), Центральна класифікація продукції – CPC.

Контрольні питання до самостійної перевірки знань

1. За якими критеріями можна класифікувати галузеві ринки?
2. Які головні ознаки структури ринку?
3. Назвіть показники та індикатори кон'юнктури ринків.
4. Визначте коди таких видів діяльності: виробництво морозива; готелі та ресторани; видобування газу; виробництво молока.
5. Охарактеризуйте кон'юнктуру ринків мобільного зв'язку, освітніх послуг, автомобілів, хліба, зерна.

ТЕМА 3. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ТОВАРНИХ РИНКАХ

Основний зміст теми

Визначення товарних меж ринку. Показники концентрації господарюючих суб'єктів на ринку. Монопольна влада та її оцінка.

Основні поняття

Взаємозамінні товари, географічні межі товарного ринку, індекс Лернера, індекс Херфіндаля–Хіршмана (ННІ), коефіцієнт концентрації, концентрація виробництва, корисність товару, місткість ринку, продуктові межі ринку, споживчі

властивості товару, ступінь відкритості ринку, товарні межі ринку, частка продавця на товарному ринку.

Контрольні питання до самостійної перевірки знань

1. Визначте основні типи меж ринку, покажіть їх особливості для товарів різних типів.
2. Які величини можуть використовуватися як показник розмірів фірми? Охарактеризуйте переваги і недоліки, а також сфери застосування різних показників розміру фірми.
3. Чому даних про розмір фірм, які діють на ринку, недостатньо для того, щоб зробити висновки щодо концентрації продавців на ринку?
4. Охарактеризуйте переваги та недоліки основних показників концентрації продавців на ринку.
5. Чи існує зв'язок між концентрацією і рівнем монопольної влади продавців на ринку? Якщо так, то який?
6. Як рівень монопольної влади на ринку залежить від міжчасових переваг фірм і рівня господарського ризику?
7. Відомо, що державні регулювальні органи судять про рівень монопольної влади в основному за величинами показників концентрації і не використовують спеціальних показників монопольної влади. Як ви вважаєте, чому?
8. Покажіть зв'язок між індексами монопольної влади Лернера, Бейна і Тобіна.
9. Охарактеризуйте зв'язок між концентрацією, монопольною владою, нестратегічними факторами ринкової структури.

ТЕМА 4. ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГАЛУЗЕВИХ РИНКІВ

Основний зміст теми

Ефективність галузевих ринків. Наслідки монополізації та їх оцінка. Теорії регулювання. Галузева політика та її типи. Антимонопольне регулювання.

Основні поняття

Абсолютно змагальний ринок, антимонопольна політика, галузева політика, галузь, економічна теорія регулювання, оптимізація поведінки суб'єктів ринку державою, перша теорема суспільного добробуту, політична рівновага, Парето-ефективність у виробництві, Парето-ефективність у розподілі благ між споживачами, Парето-ефективна структура економіки, теорії регулювання, теорія захоплення, теорія регулювання в інтересах суспільства (нормативний аналіз як позитивна теорія), цілі антимонопольної політики, X-неефективність.

Контрольні питання до самостійної перевірки знань

1. Охарактеризуйте відмінності методів оцінки втрат суспільства від монополії.
2. Які проблеми виникають при оцінці втрат суспільства від монопольної влади? Чому?
3. Чому величина монопольного прибутку також може належати до втрат суспільства? Наскільки обґрунтованим ви вважаєте такий підхід?
4. У чому полягає економічний сенс "мертвого вантажу" монополії?
5. Чим відрізняються втрати економіки від монопольної поведінки в короткостроковому і довгостроковому періодах? Коли втрати вищі: якщо фірма є монополістом тільки в короткостроковому періоді або якщо вона панує на ринку і в довгостроковому періоді?
6. Чи може монополія забезпечити вищу ефективність, ніж досконала конкуренція? за яких умов?
7. У чому полягає особливість монополії на ринках із зовнішніми ефектами? на ринках суспільних благ?
8. У яких випадках втрати від монополії можуть бути мінімальними? рівними нулю? максимальними ?

ТЕМА 5. ФАКТОРИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ СТРУКТУРУ РИНКІВ

Основний зміст теми

Класична та неокласична теорія фірми. Інституціональна теорія фірми. Стратегічні концепції фірми. Стохастичні фактори впливу на структуру ринку. Вплив держави на структуру ринку.

Основні поняття

Класична та неокласична теорія фірми, трансакційні витрати, віддача від масштабу, економія (неекномія) на масштабі, стохастичні чинники визначення розміру фірми, закон Жибра, крива навчання, регулювання структури ринку.

Контрольні питання до самостійної перевірки знань

1. Що таке віддача від масштабу?
2. Які величини можуть використовуватися як показник розмірів фірми? Охарактеризуйте достоїнства і недоліки, а також сфери застосування різних показників розміру фірми?
3. Що показує технологічний підхід до фірми? У яких випадках він може використовуватися?
4. Що дає контрактна теорія фірми? Де її доцільно застосовувати?
5. Навіщо потрібен стратегічний аспект діяльності фірми? У яких випадках цей підхід є найефективнішим?
6. Хто є представником інституційної концепції визначення розміру фірми?
7. Назвіть напрями та інструменти впливу держави на структуру ринку. Які з них є найефективнішими?
8. Яка роль стохастичних чинників у розмірі фірми та її частки на ринку?

ТЕМА 6. ПРОЦЕС ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАНЬ НА РИНКАХ

Основний зміст теми

Загальні характеристика процесів злиття та поглинання. Мотиви та наслідки злиття . Державний контроль за процесами злиття та поглинання.

Основні поняття

Алокативні поглинання, горизонтальне злиття, злиття з розширенням ринку, злиття з розширенням продуктової лінії, індекс входження на ринок, конгломератне злиття, конгломерування, корпоративні альянси, лівериджований викуп, поглинання, поглинання, що можуть бути оскаржені, родові злиття, спекулятивні поглинання, узгоджене злиття, управлінські поглинання.

Контрольні питання до самостійної перевірки знань

1. Що таке алокативні поглинання?
2. Що таке злиття з розширенням продуктової лінії?
3. Які мотиви лежать в основі процесів злиття та поглинання?
4. Охарактеризуйте хвилі злиття та поглинання у США.
5. Чи відбуваються процеси злиття та поглинання в Україні хвилеподібно?

Якщо так, то проаналізуйте окремі хвилі.

6. Назвіть наслідки процесів злиття та поглинання на мікро- та макрорівнях.
7. Визначте напрями регулювання процесів злиття та поглинань в Україні.

ТЕМА 7. БАР'ЄРИ ВХОДЖЕННЯ НА РИНОК

Основний зміст теми

Природа, визначення та класифікація бар'єрів. Нестратегічні бар'єри. Стратегічні бар'єри. Показники оцінки бар'єрів.

Основні поняття

Бар'єри входження, вартість пристосування, нестратегічні бар'єри, стратегічна протидія входженню, стратегічні бар'єри, рівновага за умови вільного входження, змагальний ринок.

Контрольні питання до самостійної перевірки знань

1. Що таке бар'єри входження? Бар'єри виходу?
2. Як можна класифікувати галузі відповідно до висоти бар'єрів входження?
3. Назвіть нестратегічні бар'єри входження.
4. Що таке стратегічні бар'єри?
5. Що таке "змагальні ринки"?
6. Які умови необхідні для того, щоб ринки були квазіконкурентними?
7. Назвіть показники оцінки висоти бар'єрів входження та виходу.
8. Визначте основні бар'єри входження на ринки товарів та послуг України.

ТЕМА 8. СТРАТЕГІЧНА КОНКУРЕНЦІЯ ФІРМ

Основний зміст теми

Стратегії конкурентної поведінки фірм. Цінові стратегії протидії входженню. Нецінові стратегії протидії входженню. Хижацька поведінка фірм на ринку.

Основні поняття

Вартість пристосування, стратегічна протидія входженню, постулат Бейна–Сайлоса, рівновага за умови вільного входження, гранична ціна, граничне ціноутворення, перехоплення ініціативи входження, стратегія "розмноження торговельних марок", стратегічна конкуренція, правило граничних витрат (при визначенні хижацького ціноутворення), правило Джескоу–Клеворика, правило Ериди–Тернера, правило обмеження випуску (при визначенні хижацького ціноутворення), хижацьке ціноутворення.

Контрольні питання до самостійної перевірки знань

1. Назвіть стратегії конкурентної поведінки фірм.
2. Охарактеризуйте цінові стратегії протидії входженню.
3. Нецінові стратегії протидії входженню: види та особливості.
4. Назвіть правило граничних витрат (при визначенні хижацького ціноутворення).
5. Назвіть правило Джескоу–Клеворика та правило Ериди–Тернера.
6. У яких випадках ми вважаємо фірму, що діє на даному ринку, домінантною? Які критерії тут застосовуються?
7. Чому виникає домінування?
8. Які параметри рівноваги на ринку з домінантною фірмою при вільному входженні і виході інших фірм із ринку?
9. Яким чином домінантна фірма використовує ціноутворення, що обмежує входження, для максимізації свого прибутку?
10. Чому виникає ситуація "короткозорого" ціноутворення?
11. Які нецінові фактори ринку використовує домінантна фірма?

ТЕМА 9. ЦІНОВА ДИСКРИМІНАЦІЯ

Основний зміст теми

Сутність та види цінової дискримінації. Практика використання цінової дискримінації. Наслідки застосування цінової дискримінації на добробут та її регулювання.

Основні поняття

Цінова дискримінація першого ступеня, цінова дискримінація другого ступеня, цінова дискримінація третього ступеня, індивідуальна дискримінація, групова дискримінація, продуктова дискримінація, пов'язані продажі, нелінійне ціноутворення, сезонне ціноутворення, простий тариф, блочний тариф, подвійний тариф.

Контрольні питання до самостійної перевірки знань

1. Що таке цінова дискримінація? Які основні мотиви використання цього методу стратегічної політики фірми?
2. Які умови ефективною ціновою дискримінації ? Чи можлива цінова дискримінація, якщо перепродаж товару все-таки відбувається?
3. Які види цінової дискримінації розрізняють в економічній теорії? У чому полягають відмінності і подібні риси кожного виду цінової дискримінації?
4. Що таке досконала цінова дискримінація? Який вплив цього виду на суспільний добробут, ціну, обсяг попиту? Чому в умовах досконалої цінової дискримінації обсяг сукупної пропозиції ринку досягає конкурентного рівня?
5. Що таке подвійний тариф? У чому полягають особливості ціноутворення з використанням різних схем двочастинного тарифу?
6. Які наслідки для суспільного добробуту другого і третього видів цінової дискримінації ?
7. Де і яким чином третій тип цінової дискримінації застосовуються на практиці?
8. У чому полягає особливість ціноутворення на ринку взаємодоповнюючих товарів? Які методи цінової дискримінації використовуються фірмами в такому випадку?
9. Чи завжди цінова дискримінація неефективна з погляду суспільства? з погляду споживачів? Чи потрібно регулювати (яким чином обмежувати) діяльність фірм, які вдаються до методів цінової дискримінації ?

ТЕМА 10. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПРОДУКЦІЇ

Основний зміст теми

Сутність, типи та моделі продуктової диференціації, її вплив на структуру ринку. Моделі диференціації у просторі. Вертикальна диференціація. Роль реклами в диференціації продукту та конкуренції на ринку.

Основні поняття

Гіпотеза про диференціацію ефективності, горизонтальна диференціація товару, диверсифікація фірми, диференціація товару, крива диференційованого продукту, оптимальний рівень витрат на рекламу (формула Дорфмана–Стейнера), індекс Ротшильда, модель К. Ланкастера, компенсаційна функція К. Ланкастера, гіпотеза Войтинського–Сраффи, модель лінійного міста, модель міста на колі, модель Е. Чемберліна, модель Р. Шмалензі.

Контрольні питання до самостійної перевірки знань

1. Які основні типи диференціації продукту вам відомі? Як пов'язані стратегії фірм на ринку з особливістю продуктової диференціації?
2. Яким чином можна виміряти (оцінити) рівень диференціації продукту на ринку?
3. Припустимо, що в "лінійному місті" Хотеллінга фірми вибирають місце розташування. Чи вплине на вибір місця розташування фірм величина максимальної готовності покупця платити за товар? величина транспортних тарифів? державне ціноутворення на товар?
4. Чи вплине на гостроту цінової конкуренції між продавцями в моделі Хотеллінга можливість досконалої цінової дискримінації?
5. Чи впливають ціни товарів у моделі Ланкастера на альтернативну цінність характеристик, укладених у різних товарах? Якщо так, то як?
6. Витрати на рекламу марнотратні з погляду суспільства. Законодавче обмеження витрат на рекламу призвело б до підвищення ефективності використання обмежених ресурсів". Обговоріть це твердження.
7. Як вплине на оптимальний обсяг витрат на рекламу фірми– цінового лідера входження на ринок нових фірм-аутсайдерів і відповідне скорочення ринкової частки лідера ?
8. Чи впливає на економічне становище фірм на ринку вертикально диференційованого продукту проблема асиметричності інформації про якість? Якщо так, вкажіть основні напрями впливу.

9. Охарактеризуйте бар'єри входження на ринок, існуючі в умовах диференціації продукту. Відомо, що в мікроекономічній теорії монополістична конкуренція розглядається як структура ринку з нульовими бар'єрами входження. У яких випадках ми дійсно можемо спиратися на цю передумову?

ТЕМА 11. СТРАТЕГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ФІРМ НА РИНКУ

Основний зміст теми

Моделі взаємної гри. Моделі послідовної гри. Теорія змови.

Основні поняття

Олігополія; стратегічна взаємодія; рівновага Неша; теорія гри; стратегія; платіжна матриця; "дилема ув'язнених"; кооперована та некооперована монополія; моделі послідовної та взаємної гри; припустимі варіації, крива реагування, модель Курно; рівновага Курно-Неша; модель Бертрана; рівновага Бертрана–Неша; парадокс Бертрана; модель Чемберліна; цінова війна; модель Еджуорта; модель Штакельберга; цінове лідерство; лідерство в цінах: домінантної фірми, "замість відкритої змови", барометричне; модель ламаної кривої попиту; свідомий паралелізм; змова; стачки; картель; квазіконкурентні ринки; стратегії покарання.

Контрольні питання до самостійної перевірки знань

1. Чи може фірма, що є лідером, отримувати в умовах рівноваги за Штакельбергом нижчий прибуток, ніж в умовах рівноваги за Курно?
2. Чи виробляється фірмами на ринку олігополії ефективний обсяг випуску?
3. Розкрийте сутність моделі "дилема ув'язнених" та покажіть її застосування в мікроекономіці.
4. Чи погоджуєтеся ви з висновком: "Цінові війни передбачають збитки для всіх учасників. Практика ведення таких війн є доведенням того, що фірми поводять себе нераціонально". Обґрунтуйте.

5. Відповідно до моделі Бертрана конкуренція призводить до того, що прибуток буде нульовим навіть за наявності на ринку лише двох конкурентів. Чому на практиці ми зустрічаємося з цим не так часто?

6. Конкуруючи з компанією А, компанія В запровадила план "захисту ціни". Згідно з цим планом, якщо компанія В знижує свою ціну, вона мусить компенсувати своїм колишнім споживачам різницю в ціні. Покажіть, що цей план полегшує організацію змови між компаніями.

ТЕМА 12. РИНКИ ПРИРОДНОЇ МОНОПОЛІЇ

Основний зміст теми

Сутність та головні ознаки ринків природної монополії. Регулювання ринку природної монополії. Регулювання природних монополій в Україні.

Основні поняття

Природна монополія, ціни за Рамсеєм, "перехресне субсидування", державне ціноутворення, норма прибутковості.

Контрольні питання до самостійної перевірки знань

1. Охарактеризуйте ознаки природної монополії. Які основні причини виникнення природної монополії?
2. Якими принципами керується держава, встановлюючи ціни на продукцію природної монополії ?
3. Що таке "перехресне субсидування", які результати його використання?
4. Дайте характеристику основним проблемам, пов'язаним із державним ціноутворенням на продукцію природних монополій.
5. Охарактеризуйте результати регулювання норми прибутковості природної монополії.
6. Чи можливий розвиток конкуренції на ринку природної монополії?

ТЕМА 13. ВЛАДА ПОКУПЦЯ ТА ВЕРТИКАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ

Основний зміст теми

Вертикальна інтеграція та її наслідки. Вертикальні обмеження та їх наслідки. Регулювання вертикальних відносин.

Основні поняття

Вертикальна диференціація, вертикальна інтеграція, вертикальне злиття, вертикальний контроль, вертикальні обмеження

Контрольні питання до самостійної перевірки знань

1. Які існують форми вертикального контролю на ринках? Чим вертикальна інтеграція відрізняється від вертикальних обмежень?
2. Які господарські проблеми фірм дозволяє вирішити вертикальна інтеграція? У якому випадку для їх вирішення необхідний контроль над власністю підприємств, а в якому – контроль над їх поведінкою?
3. Як економісти Чиказької школи розглядають вплив вертикальної інтеграції на ринкове становище і поведінку фірм?
4. Що таке проблема "подвійний надбавки"? У якому випадку усунення "подвійний надбавки" призводить до зростання сумарного прибутку виробників кінцевої і проміжної продукції?
5. Охарактеризуйте характер і форми трансакційних витрат, які спонукають фірми використовувати вертикальну інтеграцію.
6. У яких випадках вертикальна інтеграція дозволяє використовувати схему цінової дискримінації?
7. Як вертикальна інтеграція впливає на положення фірм- аутсайдерів, які не входять у вертикально інтегровані об'єднання, а також потенційних конкурентів – виробників кінцевої продукції?
8. Які зовнішні ефекти можуть виникати у відносинах між виробниками та дистриб'юторами?

9. Що таке франчайзинг? Чому франчайзинг можна розглядати як різновид вертикального контролю?

ТЕМА 14. СТРУКТУРА РИНКУ, ПАТЕНТИ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ

Основний зміст теми

Дослідження інновацій у теорії галузевих ринків. Інновації та структура ринку. Визначення оптимального обсягу витрат на інновації для фірми. Оптимальна тривалість патенту.

Основні поняття

Інновації, інноваційна та оптимізаційна моделі фірми, інноваційна діяльність, дифузія інновацій, оптимальний обсяг витрат на інновації для фірми, оптимальна тривалість патенту.

Контрольні питання до самостійної перевірки знань

1. Проаналізуйте залежність інновацій та розмірів фірм галузі.
2. Проаналізуйте наслідки патентного захисту у галузі.
3. Чи погоджуєтесь ви з тим, що монополія сприяє інноваціям? Обґрунтуйте.

II. ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Завдання оволодіння студентами знаннями і навичками з теорії галузевих ринків вирішуються шляхом читання студентам лекцій, проведення дискусій на практичних заняттях, тестування, виконання індивідуальних завдань, розігрування економічних ситуацій, проведення ділових ігор, а також виконання студентами заочного відділення контрольної роботи.

Контрольна робота відображає глибину засвоєння студентом дисципліни. Вона є самостійною роботою студента, що виконується після ретельного вивчення літератури щодо запропонованого питання. Викладачі кафедри надають студентові методичну і організаційну допомогу.

Контрольна робота з дисципліни "Теорія галузевих ринків" оформляється у виді індивідуальної роботи на аркушах формату А4. Обсяг контрольної роботи становить: 13-18 аркушів машинописного тексту. Поля аркушів реферату: Л, П, В, Н – 2 см. Шрифт Times New Roman 14, інтервал полуторний, нумерація сторінок у правому верхньому куті аркуша.

Контрольна робота містить 2 теоретичних питання, номер яких визначається за номером студента в журналі та один кейс.

Перше питання відповідає номеру студента у журналі академгрупи, наступне питання визначається аналогічно першому, але починаючи з останнього теоретичного питання. Студент з порядковим номером N отримує питання N, N+10. Тобто студент з порядковим номером 1 отримує питання 1, 11. Також кожен студент повинен виконати кейси. Варіанти кейсу обираються за номером студента у журналі, де номер 1 отримує завдання 1, а після 20 номеру – , тобто номер студента 22 отримає завдання 2, номер студента 30 отримає завдання 3.

Захист контрольної роботи здійснюється не раніше ніж через тиждень з дати подачі її на перевірку. Структура контрольної роботи і послідовність її виконання:

1. Титульна сторінка
2. Зміст
3. Теоретичні питання
4. Список використаних джерел

Зміст першого і другого питання контрольної роботи визначається специфікою і особливостями теоретичних питань. В цій частині повинні бути описані з літературних джерел головні підходи до проблеми, що розглядається. Відповіді на теоретичні питання мають бути повними і стислими. Неприпустимим є наведення великих виписок з довідкової літератури, а також інформації, що не несе змістовного навантаження. При необхідності матеріал, що викладається, має супроводжуватися таблицями, рисунками й іншими графічними матеріалами. Рішення задачі має містити відповідні пояснення і висновки. В кінці контрольної роботи наводиться список використаних джерел. У цьому списку література повинна бути наведеною в алфавітному порядку.

1. Варіанти теоретичних питань:

1. Теорія галузевих ринків: мета, об'єкт, предмет, завдання дисципліни.
2. Поняття ринку та його функцій.
3. Сутність галузевого ринку та його функції.
4. Продуктові, географічні та часові межі галузевого ринку.
5. Класифікація галузевих ринкових структур за різними ознаками.
6. Сучасні міжнародні статистичні класифікації.
7. Статистичні класифікатори в ідентифікації галузевих ринків.
8. Класифікації видів економічної діяльності, продукції та послуг.
9. Сегментація та місткість галузевих ринків.
10. Формування та розвиток галузевих ринків в умовах глобалізації.
11. Характеристика ринкових структур в теорії галузевих ринків (досконала конкуренція, монополістична конкуренція, олігополія, монополія, монопсонія, олігопсонія): ознаки, функції, переваги та недоліки.
12. Реальні та ідеальні ринкові структури в теорії галузевих ринків.
13. Типологізація структури галузевих ринків за рівнем конкуренції.
14. Проблема конкуренції в теорії галузевих ринків.
15. Поняття внутрішньогалузевої, міжгалузевої та міжнародної конкуренції на галузевих ринках.

16. Ознаки несумлінної (недобросовісної) конкуренції, форми та види відповідальності.
17. Характеристика основних причин, що зумовлюють існування монополії.
18. Основні види монополії та їх характеристика.
19. Монопольна влада фірми на ринку: шляхи набуття та утримання. Вимір монопольної влади.
20. Монопольні ціни та методика їх визначення.
21. Історія розвитку теорії галузевих ринків, основні етапи і дослідження науковців.
22. Сучасні дослідження у теорії галузевих ринків.
23. Методологічні підходи до аналізу галузевих ринків. Гарвардська та чиказька школи в дослідженнях галузевих ринків.
24. Вихідна парадигма «Структура – Поведінка – Результат» як методологічна основа розгляду галузевих ринків.
25. Система п'яти сил конкуренції М. Портрера та її співставлення з парадигмою «Структура – Поведінка – Результат».
26. Поняття і завдання бар'єрів входження й бар'єрів виходу.
27. Класифікація галузей в залежності від висоти бар'єрів входження на ринок (за класифікацією Д. Бейна).
28. Основні причини, що зумовлюють виникнення вхідних бар'єрів на ринку.
29. Класифікація галузевих бар'єрів.
30. Сутність, мета та види адміністративних бар'єрів.
31. Стратегічні та нестратегічні бар'єри входження на ринок, їх види та характеристика.
32. Якість товару і реклама як стратегічні бар'єри входу на ринок.
33. Основні бар'єри входження на ринки товарів і послуг: зарубіжний та вітчизняний досвід.
34. Фірма як суб'єкт галузевого ринку. Поняття ринкової влади фірми. Показники ринкової влади.
35. Ринкова концентрація: поняття, головні параметри для визначення її рівня.

36. Сутність концентрації галузевого ринку. Фактори, що стимулюють процеси концентрації.
37. Контроль за концентрацією ринків в Україні. Умови отримання дозволів на проведення концентрації.
38. Показники концентрації галузевих ринків.
39. Концентрація на галузевих ринках і монополізм. Наслідки монополізації ринків, вплив на ефективність.
40. Характеристика організаційно-економічних форм концентрації на галузевих ринках.
41. Диференціація, диверсифікація та інтеграція на галузевих ринках. Сутність, види, форми, переваги та недоліки.
42. Вертикальна інтеграція як бар'єр входу на ринок та її види.
43. Вертикальна інтеграція як фактор посилення ринкової влади.
44. Вертикальна інтеграція як джерело монопольної влади.
45. Вертикальні обмеження на галузевих ринках.
46. Мотиви та інструменти вертикальних контактів.
47. Франчайзинг як особливий вид вертикального контракту.
48. Наслідки вертикальної інтеграції для економіки та суспільного добробуту.
49. Сутність і напрями стратегічної конкуренції фірм на галузевих ринках.
50. Характеристика моделей стратегічної поведінки фірм.
51. Характеристика операцій злиття, поглинання, придбання та приєднання компаній.
52. Основна мета та наслідки процесів злиття та поглинання, необхідність їх регулювання.
53. Класифікація процесів злиття та поглинання.
54. Процеси злиття та поглинання: вітчизняний та зарубіжний досвід.
55. Сутність інновацій в теорії галузевих ринків та їх класифікація.
56. Вплив інновацій на розвиток галузевих ринків.
57. Інноваційні процеси та інноваційна діяльність на галузевих ринках.
58. Структура життєвого циклу інноваційного процесу.
59. Основні інструменти інноваційної діяльності на галузевих ринках.

60. Патенти і патентний захист.
61. Ліцензування. Види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню
62. Державна політика у сфері інноваційного розвитку підприємств.
63. Напрями стимулювання інноваційної діяльності: зарубіжний і вітчизняний досвід.
64. Цінові стратегії на галузевих ринках.
65. Суть та види цінової дискримінації.
66. Мотиви застосування та умови ефективності цінової дискримінації.
67. Природа та види цінової дискримінації: теоретичні моделі та практична реалізація.
68. Види цінової дискримінації за А. Пігу.
69. Практика цінової дискримінації за Ф. Махлупом.
70. Вплив цінової дискримінації на добробут та напрямки регулювання.
71. Хижацька поведінка та хижацьке ціноутворення: сутність та методика визначення.
72. Політика держави щодо створення ефективної структури галузевих ринків: сутність, цілі, завдання.
73. Типи галузевої політики за методами, цілями та їх поєднання.
74. Антимонопольна політика держави: складові, цілі та напрями на рівні галузевих ринків.
75. Антимонопольне регулювання для підтримки конкуренції на галузевих ринках, його цілі та спрямованість.
76. Інструменти антимонопольного регулювання галузевих ринків: регулювання окремих галузей та антимонопольне законодавство.
77. Антимонопольне законодавство та його дія стосовно всіх галузей та підприємств економіки.
78. Антимонопольні закони або закони про конкуренцію та їх роль у протидії монопольним зловживанням та недопущенні отримання панівного становища на ринку.
79. Спрямування антимонопольного законодавства на регулювання структури ринку та поведінки окремих фірм.

80. Антимонопольне регулювання незаконної поведінки фірм на ринку.
81. Запровадження антимонопольного законодавства і проблема співвідношення між структурою ринку та антиконкурентною поведінкою.
82. Діяльність Антимонопольного Комітету України: функції та задачі.

2. Кейс.

1. Оберіть галузевий ринок для дослідження особливостей його функціонування та поведінки підприємств на ньому. Розкрийте історію його виникнення та проаналізуйте його місце в національній та глобальній економіці.

2. Оберіть галузевий ринок. Дослідіть основні характеристики обраного галузевого ринку, межі ринку та наведіть статистичні дані динаміки його розвитку. Визначте місце ринку, що був обраний для аналізу, у вітчизняних та міжнародних класифікаторах видів економічної діяльності. Проаналізуйте основні показники, які характеризують попит (споживання) та пропозицію (виробництво) на досліджуваному ринку та зробіть висновки щодо стану ринкової кон'юнктури. За основними характеристиками ринку визначте його тип ринкової структури.

3. Для дослідження оберіть галузевий ринок. Здійсніть аналіз конкурентної ситуації на досліджуваному галузевому ринку, оцініть бар'єри для входу на досліджуваний ринок, стратегії поведінки фірм та визначте напрями його ефективного функціонування. Визначте інструменти державної галузевої політики, що використовуються для регулювання досліджуваного ринку та проаналізуйте їх ефективність. Зробіть висновки щодо перспектив розвитку досліджуваного галузевого ринку.

4. Дж. Стіглер стверджував, що теорії галузевих ринків не існує, є лише прикладна мікроекономіка. Чи можна з цим погодитися? Який внесок зробили представники інституційного напрямку в розвиток теорії галузевих ринків?

5. Підготуйте есе на тему: «У якій галузі я б започаткував (створив) би власну справу?». Відповідь обґрунтуйте, наведіть аргументи свого вибору.

6. . Визначте коди таких видів діяльності: виробництво морозива; готелі та ресторани; видобування газу; виробництво молока. Охарактеризуйте кон'юнктуру ринків мобільного зв'язку, освітніх послуг, автомобілів, хліба, зерна.

7. Проаналізуйте наукову літературу та визначте основні проблеми дослідження «Теорії галузевих ринків» на сучасному етапі її розвитку. Дослідіть представників, наукові школи та напрями, де розглядаються ці питання. Розкрийте внесок українських дослідників у розвиток «Теорії галузевих ринків». Визначте основні проблеми, пов'язані з функціонуванням вітчизняних галузевих ринків. Зробіть висновки та запропонуйте власний варіант їх вирішення. Роботу представте у формі есе.

8. Проаналізуйте рівень витрат на рекламу в різних галузях вітчизняної економіки за останні 5 років та зробіть висновки щодо її ефективності. Відповідь обґрунтуйте та проілюструйте у формі презентації.

9. Оберіть галузевий ринок для дослідження особливостей його функціонування та поведінки підприємств на ньому. Визначте фактори, які застосовуються для диференціації продукції на досліджуваному Вами ринку. Проаналізуйте рівень витрат на диференціацію продукції досліджуваного галузевого ринку. Яка роль реклами на досліджуваному Вами ринку? Зробіть висновки щодо її ефективності. Відповідь обґрунтуйте у формі есе.

10. Оберіть галузевий ринок для дослідження особливостей його функціонування та поведінки підприємств на ньому. Здійсніть розрахунок всіх відомих показників концентрації для ринку, що був обраний для аналізу. Зробіть висновки щодо рівня концентрації досліджуваного галузевого ринку та обґрунтуйте перспективи його розвитку.

11. Оберіть галузевий ринок для дослідження особливостей його функціонування та поведінки підприємств на ньому. Проаналізуйте угоди злиття та поглинання характерні для аналізованого галузевого ринку. Яких цілей при цьому намагаються досягти фірми, що діють на цьому ринку? Відповідь обґрунтуйте у формі презентації.

12. Чи відбуваються процеси злиття та поглинання в Україні хвилеподібно? Якщо так, то проаналізуйте окремі хвилі. Охарактеризуйте хвилі злиття та поглинання у США.

13. Проаналізуйте найуспішніші інноваційні винаходи 2019-2020 рр., поясніть у яких підприємств вищі стимули до інноваційної діяльності? Якими заходами

галузевої політики держава може стимулювати інноваційні процеси на кожному з цих підприємств? Відповідь аргументуйте у формі есе.

14. Що таке бар'єри входження? Бар'єри виходу? Визначте основні бар'єри входження на ринки товарів та послуг України.

15. Оберіть галузевий ринок для дослідження особливостей його функціонування та поведінки підприємств на ньому. Оцініть частку витрат на інноваційну діяльність в загальному обсязі продажу на обраному Вами ринку. Порівняйте отримані дані з рівнем концентрації цього ринку та зробіть висновки щодо того, чи сприяє наявна ринкова структура інноваційній активності фірм, що функціонують на ньому. Обґрунтуйте власні пропозиції щодо вирішення цієї проблеми.

16. Проаналізуйте розвиток інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України. Визначте найуспішніші та найефективніші інноваційні винаходи 2019-2020 рр. у цій сфері. Результати дослідження проілюструйте у формі презентації.

17. Оберіть галузевий ринок для дослідження особливостей його функціонування та поведінки підприємств на ньому. Проаналізуйте види цінової дискримінації, що використовуються на аналізованому ринку. Відповідь обґрунтуйте та представте у формі есе.

18. Які основні причини виникнення природної монополії? Регулювання природних монополій в Україні. Чи можливий розвиток конкуренції на ринку природної монополії?

19. Якби Ви були Головою Антимонопольного комітету України, то які заходи конкурентної політики Ви застосували б для зниження стимулів фірм до укладання картельних угод? Відповідь обґрунтуйте у формі есе.

20. Яке визначення поняття «конкуренція» міститься в економічних словниках? Чи визначено поняття «конкуренція» в законодавстві України? Порівняйте відповідні визначення. Для дослідження оберіть галузевий ринок. Наведіть приклади несумлінної конкуренції серед підприємств на досліджуваному галузевому ринку. Чи були покарання за провадження такого виду діяльності? Відповідь обґрунтуйте.

Методи контролю

В освітньому процесі використовуються такі види контролю: вхідний, поточний та підсумковий контроль.

Вхідний контроль проводиться перед вивченням нового курсу з метою визначення рівня підготовки здобувачів вищої освіти з дисциплін, які забезпечують цей курс. Вхідний контроль проводиться на першому занятті за завданнями, які відповідають програмі попередньої дисципліни. За результатами вхідного контролю розробляються заходи з надання індивідуальної допомоги здобувачам вищої освіти, коригування навчального процесу.

Поточний контроль проводиться на всіх видах занять у вигляді короткочасних аудиторних контрольних робіт, електронного тестування на сайті дистанційного навчання і домашніх контрольних робіт для заочної форми навчання. Інформація, одержана при поточному контролі, використовується для коригування методів і засобів навчання, а також для планування самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Критерії оцінки знань студентів за результатами роботи на практичних заняттях

Результатом роботи на практичних завданнях є отримання певної кількості балів.

За системою СНУ ім. В.Даля	За шкалою ECTS	За національною системою	Визначення
90-100	A	5 (відмінно)	Повно та ґрунтовно засвоїв всі теми навчальної програми вміє вільно та самостійно викласти зміст всіх питань програми навчальної дисципліни, розуміє її значення для своєї професійної підготовки, повністю виконав усі завдання кожної теми та поточного модульного контролю в цілому. Брав участь в олімпіадах, конкурсах, конференціях.
82-89	B	4 (дуже добре)	Недостатньо повно та ґрунтовно засвоїв окремі питання робочої програми. Вміє самостійно викласти зміст основних питань програми навчальної дисципліни, виконав завдання кожної теми та модульного поточного контролю в цілому.
74-81	C	4 (добре)	Недостатньо повно та ґрунтовно засвоїв деякі теми робочої програми, не вміє самостійно викласти зміст деяких питань програми навчальної дисципліни. Окремі завдання кожної теми та модульного поточного контролю в цілому виконав не повністю.
65-73	D	3 (задовільно)	Засвоїв лише окремі теми робочої програми. Не вміє вільно самостійно викласти зміст основних питань навчальної дисципліни, окремі завдання кожної теми модульного контролю не виконав.
60-64	E	3 (достатньо)	Засвоїв лише окремі питання навчальної програми. Не вміє достатньо самостійно викласти зміст більшості питань програми навчальної дисципліни. Виконав лише окремі завдання кожної теми та модульного контролю в цілому
35-59	Fx	2 (незадовільно)	Не засвоїв більшості тем навчальної програми не вміє викласти зміст більшості основних питань навчальної дисципліни. Не виконав більшості завдань кожної теми та модульного контролю в цілому.
1-34	F	2 (незадовільно)	Не засвоїв навчальної програми, не вміє викласти зміст кожної теми навчальної дисципліни, не виконав модульного контролю

IV. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ігнатюк А.І. Економіка галузевих ринків: навч. посібник. К.: ВПЦ «Київський університет», 2015. 448 с.
2. Вашків О. Економіка галузевих ринків: опорн. консп. лекцій. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 184 с.
3. Управління у сфері економічної конкуренції: Навчальний посібник у 2 томах. Том 1 / За ред. А.Г. Герасименко. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 480 с.
4. Куц Л. Л. Економіка галузевих ринків: ЕНМКД. Тернопіль: ТНЕУ, 2018.
URL: http://library.tneu.edu.ua/index.php/uk/nmkd/3642-ekonomika_haluzevykh-rynki/
5. Михальчишин Н.Л. Теорія галузевих ринків: навч. посібник Львів: Вид-во «Компанія «Манускрипт»», 2022. 232 с.
6. Теоретичні та прикладні аспекти сталого розвитку : функціональний, галузевий і регіональний вектори : монографія / під заг. ред. С. М. Шкарлета. Київ: Кондор, 2017. 315 с.

Допоміжна

1. Горошкова Л. А. Методологічні підходи до визначення тенденцій домінуючого конкурентного позиціонування на галузевих ринках. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць : у 2-х вип. Маріуполь, 2016. Вип. 1, Т. 1. С. 8–17.
2. Ігнатюк А.І., Якимчук Б.Б. Бар'єри входження на ринки асиметричної олігополії / А.І. Ігнатюк, Б.Б. Якимчук // Вісник Одеського національного університету. Серія Економіка, 2017. №1(54). С. 13-16.
3. Економічна теорія: підручник / В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, Т.А. Щербакова та ін.; за заг. ред. В.Д. Лагутіна. - Київ: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2018. - 608 с.
4. Лагутін В., Герасименко А. Галузеві ринки в економічній системі XXI століття. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2019. № 3. С. 5-15.